

**Tiesību Zinātņu Pētniecības Institūts sadarbībā ar
Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti, laikrakstu “Dienas Bizness” un žurnālu “Jurista
Vārds” rīko zinātnisku konferenci**

„Valsts konsekvence tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības principu ievērošanā”

2016. gada 29. janvāris plkst. 13.00 – 13.15

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes konferenču zāle

Viesturs Burkāns¹

Referāta

**„Tiesiskās paļāvības princips noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jautājumu
risināšanā”**

tēzes

1. Tiesiskās paļāvības principa darbību ir nepieciešams apskatīt ne tikai tradicionālajā jeb tā šaurākajā kontekstā kā privātpersonas, ar to saprotot jebkuru privāttiesību fiziskas vai juridiskas personas, paļaušanos uz valsts varas iestādes, tajā skaitā pašvaldību iestādes, tiesisku un pamatotu rīcību, bet arī privātpersonu savstarpējo attiecību modelī no universālās tiesību aksiomas viedokļa, ka tiesību normas kā noteiktais uzvedības modelis ir vienlīdz saistošs visiem, jo likuma priekšā visi ir vienlīdzīgi.

Konkrēti. Ņemot vērā cīņas ar tā sauktās naudas atmazgāšanas problēmas aktualitāti, 1989. gadā G-7 valstu izveidotā starptautiskā organizācija Financial Action Task Force (FATF) regulāri nosaka arvien jaunas un jaunas prasības 40 Rekomendāciju formā (pēdējā 2012. g. redakcija), kuras cita starpā ir pārņēmusi gan Eiropas Savienība (šobrīd aktuāla ir 2015. g. 4. direktīva), gan Latvija ar „Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumu” (turpmāk – Likums). Lai mazinātu tiesību aizsardzības iestāžu kapacitātes problēmas, šie visi normatīvie dokumenti būtisku pienākumu daļu cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ņemot vērā biznesa specifiku, uzliek privātpersonām, tajā skaitā, piemēram, kredītiestādēm, nosakot veikt pasākumus, sākot no klientu, t.i. citu privātpersonu identifikācijas, līdzekļu izcelsmes legalitātes izpētes, dokumentu saglabāšanas līdz pat noziedzīgi iegūto, kā arī terorisma finansēšanas, līdzekļu iesaldēšanai.

Aprakstītajā situācijā kredītiestādei kā minētā likuma subjektam ir divējāda loma - pirmkārt, valsts ir uzdevusi/uzticējusi kredītiestādei kā privātpersonai veikt svarīgu daļu valstiska pienākuma – cīņu ar noziedzību un (valsts) ar juridisku pamatojumu paļaujas, ka tādus tam neraksturīgus pienākumus šī privātpersona veiks labticīgi, pat veselā rindā gadījumu atbrīvojot to no atbildības (Likuma 40.pants, labā ticībā gan ar ziņojumu izpaužot aizsargājamu informāciju Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienestam, gan iesaldējot klienta līdzekļus). Savukārt kredītiestāde kā likuma subjekts pilda šos pienākumus, tiesiski paļaujoties, ka valsts uzlikusi šādu pienākumu ar likumu, kurš atbilst gan pamatlikumam, gan citiem tiesību principiem un valsts nākotnē negrozīs savu juridiski nostiprināto viedokli par jau minēto atbrīvošanu no atbildības.

¹ Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienesta priekšnieks.

Un – otrkārt, kredītiestāde kā privātpersona, pildot minēto pēc būtības valstisko pienākumu, biznesa attiecībās ar saviem klientiem pilda arī zināmu tiesību aizsardzības iestādes lomu, kas paver jaunas perspektīvas tiesiskās paļāvības principa darbībai.

2. Aplūkosim sekojošu apgalvojumu - *ja valsts iestāde ir pakļauta uzliktajam pienākumam darboties tikai un vienīgi atbilstoši likuma prasībām, tad privātpersonai nav pienākuma nedz pārbaudīt valsts iestādes darbības, nedz arī citu privātpersonu rīcības atbilstību likumu prasībām*, un tā pamatotību ne vispārīgi, bet gan saistībā ar iepriekš minēto piemēru par likuma subjektu, konkrētāk, kredītiestādi.

Likuma subjektam, zinot starptautiskās prasības šai jomā, ir pamats tiesiski paļauties, ka valsts rīcība, uzdodot veikt ar tiesību aizsardzību saistītus pienākumus cīņā pret legalizāciju un terorisma finansēšanu, atbilst ne tikai vēlmei aizsargāt savas (privāt)personas, bet arī starptautiskajām prasībām, principiem un labākajai praksei.

Cita situācija vērojama analizējot apgalvojuma otro daļu. Ja vispārējā situācijā šāds apgalvojums ir pamatots, tad konkrētajā gadījumā likuma subjektam ar likumu ir noteikts pienākums pārbaudīt citu privātpersonu rīcības atbilstību likumam. Iespējams šo var vērtēt kā izņēmuma gadījumu, pie tam tālāk risinot jautājumu vai kredītiestādei šāda pārbaude ir jāveic pilnīgi visos gadījumos visiem klientiem un cik tālu sniedzas šādas pārbaudes robežas. Konkrētas atbildes uz šiem jautājumiem sniedz Likums, kurš atbilstoši starptautiskajām prasībām nosaka izmantot uz risku izpēti balstītu pieeju šiem jautājumiem. Līdz ar to veicamo pasākumu (piemēram, līdzekļu izcelsmes legalitātes noskaidrošanā) apjoms ir tieši proporcionāls riska pakāpei.

3. Izskatīsim nākošo apgalvojumu - *vienlīdzība likuma priekšā dod pamatu secināt, ka ne tikai privātpersona var paļauties uz valsts iestādes tiesisku un konsekventu rīcību, bet arī ikviena privātpersona var paļauties uz citas privātpersonas šādu rīcību, kā arī valsts iestāde šādā veidā var paļauties uz privātpersonām*. Sekojoši gan valsts iestādes, gan privātpersonas plāno un rīkojas, balstoties uz šādu paļāvību, kas ir viens no sabiedrības noteiktā/valdošā uzvedības modeļa pamatiem.

Turpinot izskatīt jau pieminēto piemēru, ir jāvērtē arī situācija vai likuma subjekta, piemēram, kredītiestādes klients var tiesiski paļauties uz kredītiestādi, kura vienlaicīgi ir gan privātpersona, gan valsts pilnvarota persona veikt zināmus tiesību aizsardzības pienākumus cīņā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu. Jautājums klientam ir aktuāls ar brīdi, kad kredītiestāde pieprasa sniegt informāciju un dokumentus par līdzekļu izcelsmi un daudziem citiem jautājumiem. Likumā noteiktais pilnvarojums un tā mērķi šā likuma subjektiem kredītiestādes klientam dod pamatu tiesiskajai paļāvībai, ka kredītiestādes rīcība ir tiesiska un pamatota un pie tam iegūtā informācija tiks glabāta un aizsargāta atbilstoši personas datu aizsardzības prasībām.

Jautājums par valsts paļaušanos uz likuma subjektiem, ka tie doto pilnvarojumu izmantos tiesiski, konkrēti – ka kredītiestāde vienmēr un pilnā apjomā pildīs tai uzdotos pienākumus, izpaužas tikai daļēji, jo valsts uzraudzības iestāžu personā (piemēram, Finanšu un kapitāla tirgus komisija saskaņā ar Likuma 45.panta pirmās daļas 1.punktu ir kredītiestāžu un daudzu citu likuma subjektu uzraugs) strikti kontrolē Likuma prasību izpildi.

4. Privātpersonai tiesību normas nosaka rīkoties labā ticībā, ka, piemēram, citas privātpersonas izmanto savas tiesības atbilstoši likumu prasībām. Šāds apgalvojums ir ne

tikai pareizs. To var loģiski uzskatīt par sabiedrības locekļu vienu no ikdienas dzīves pamatiem. Grūti paredzēt kādas būtu sekas, ja tā nebūtu.

Tajā pašā laikā ir nepieciešams juridisks vērtējums kriminālprocesā . aizdomās turētā, apsūdzētā vai tiesājamā apgalvojumiem, ka viņi nav veikuši noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, jo tos nav uzdevuši par legāliem tā vienkāršā iemesla dēļ, ka darījumā iesaistītā otrā puse nemaz nav interesējusies par šo līdzekļu izcelsmes legalitātes jautājumu.

Likuma 5.panta pirmajā daļā paredzētais nosaka, ka līdzekļu noziedzīgās izcelsmes slēpšana un maskēšana ir noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana.

Likums šādi nosaka, jo konkrētajā piemērā minētās personas ļaunprātīgi/noziedzīgi izmanto citu personu tiesisko paļāvību.

Pastāvot pretējai situācijai, ikvienai personai jebkurā darījumā visās situācijās būtu jāapšaubā otrai pusei piederošo līdzekļu izcelsmes legalitāte un jāveic vai jāpieprasa veikt attiecīgus pārbaudes pasākumus un uzrādīt legalitāti apliecinošus dokumentus vai lieciniekus, kas arī pilnībā neizslēgtu legalizācijas situācijas.

5. Vispārzināma ir patiesība, ka tiesību normu nepārzināšana neatbrīvo privātpersonu kā sabiedrības locekli no pienākuma ievērot noteiktā sabiedrībā valdošo uzvedības modeli (tā saturu), kuru tiesību normas rakstītā veidā nosaka tikai pašā minimāli nepieciešamajā līmenī.

Tāpat kā patiesība ir jāpieņem fakts, ka ar tiesību normām nav un nebūs iespējams noregulēt pilnīgi visas attiecības sabiedrībā un līdz ar to sabiedrība pati nosaka sev un saviem locekļiem valdošo uzvedības modeli.

No minētā izriet jautājums kā sabiedrībai (gan kopumā, gan katram tās loceklim) veidot attieksmi pret personām, kuras nesodīti ir legalizējušas noziedzīgi iegūtos līdzekļus lielos apmēros. Vai tiesiski paļauties, ka šīs personas nav vainīgas, jo nav par tādām atzītas ar tiesas spriedumu, jo tādu domāšanas veidu nosaka tiesību normas vai arī veidot ārpus rakstītajām tiesību normām pastāvošu uzvedības modeli, mēģinot to uzturēt kā valdošo? Iespējams šis vairs nav juridisks jautājums un būtu risināms citu nozaru pētniekiem.

6. Tā kā no tiesiskās paļāvības principa izriet, ka privātpersonas paļaušanās uz tiesību normām ir vērtējama kā likumīga, pamatota un līdz ar to arī saprātīga rīcība no sabiedrības uzvedības modeļa viedokļa, tad, lai gan privātpersonai ir jāsaprot, ka tiesību normas darbojas tikai noteiktā laika periodā, tad tomēr tai ir pamats labā ticībā arī paļauties, ka, piemēram, citas privātpersonas ne uz laiku, bet vienmēr ievēros spēkā esošās tiesību normas.

No minētā izriet likuma subjektu, piemēram, kredītiestādes klientu paļaušanās uz šo iestādi, ka uz valsts pilnvarojuma iegūtie klientu personas dati tiek glabāti, aizsargāti un izmantoti ne tikai atbilstoši personas datu aizsardzības prasībām, bet arī uz normatīvajos aktos noteikto laika periodu, kā arī noteiktajā kārtībā iznīcināti, jo šiem klientiem nav iespēju klātienē pārliecināties par šādiem viņus interesējošiem jautājumiem.

7. Privātpersonai ir arī tiesības paļauties, ka valsts iestādes ar savu likumīgo darbību vērsīsies pret tiem, kas personas labo ticību, ka visi ievēro tiesību normas, izmanto ļaunprātīgi. Ja privātpersonai netiek dotas šādas paļaušanās tiesības, tad kā sekas veidosies pavisam cits sabiedrības uzvedības modelis, kas var novest pie pašas sabiedrības sagraušanas.

Valsts ar Likuma 32.pantu pilnvaro likuma subjektus, tajā skaitā kredītiestādes, veikt zināmu tiesībsargājošo funkciju - piemēram, noteiktās situācijās, kad ir pamatotas aizdomas

par legalizāciju, atturēties no darījumu veikšanas, tādējādi iesaldējot noziedzīgi iegūtos līdzekļus.

Dažāda veida krāpšanu gadījumos, kad no klienta konta, viņam nezinot vai arī specifiskās situācijās tam rīkojoties vieglprātīgi, piesavinātie finanšu līdzekļi legalizācijas nolūkā tiek pārvesti uz citiem kontiem, šiem cietušajiem klientiem, protams, nekavējoties par minēto informējot savu kredītiestādi, ir juridisks pamats tiesiski paļauties, ka gan kredītiestāde, pildot minēto valsts pilnvarojumu, gan valsts iestādes, konkrēti – Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienests, darīs visu iespējamo izkrāpto finanšu līdzekļu atrašanās vietas noskaidrošanai un to iesaldēšanai, lai tālāk pēc Kriminālprocesa normām tie tiktu konfiscēti par labu cietušajam.

Pat atsevišķi trūkumi tiesiskās palāvības principa darbībā var iecirst dziļus robus personu uzticībai visai finanšu sistēmai, galarezultātā novedot to līdz krīzei.

Līdz ar to privātpersonu tiesiskā palāvība ir viens no būtiskajiem elementiem, kas stiprina ne tikai kredītiestāžu reputāciju un valsts finanšu sistēmu, bet arī valsts tiesisko kārtību kopumā.